

พัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบวัดตบท ๗ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

Improve the quality of life according to the pattern 7 That appears in Buddhism

พระเจริญ ทนฺตจิตฺโต ^๑

บทคัดย่อ

วัดตบทแต่ละข้อ ถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานของบุคคลทั่วไป แม้พระพุทธเจ้าจะไม่อุบัติในโลก คุณธรรมเหล่านี้ก็มีประจำโลกอยู่แล้ว เพราะมฆมาณพก็เกิดในช่วงที่ว่างจากพระพุทธศาสนาแต่ใครจะสามารถปฏิบัติคุณธรรมเหล่านี้ได้มากน้อยแค่ไหนก็แล้วแต่พื้นฐานของจิตใจ มฆมาณพสามารถนำหลักธรรมเหล่านี้มาพัฒนาชีวิตตน นับได้ว่าเป็นผู้ที่มียุทธูปการทางด้านคุณธรรมที่ได้เคยสั่งสมอบรมมาแล้วหลายชาติ ดังข้อความในพระไตรปิฎก กล่าวถึงวัดตบททุกๆ ข้อ โดยใช้ศัพท์ว่า ยาวชีวิ คือ การสมาทานตลอดชีวิต อันแสดงถึงอุปนิสัยความตั้งมั่นและความเด็ดเดี่ยวในการที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งเป็นนิสัยประจำตัวที่ติดมาทุกๆ ชาติก่อนที่จะมาเป็นมฆมาณพในชาติสุดท้าย และเกิดเป็นท้าวสักกะเพราะหากมาเริ่มบำเพ็ญในชาติเดียวก็เป็นการยากที่จะรักษาคุณธรรมแต่ละข้อไว้ตลอดชีวิตได้ เพราะกุศลหรือความดีใดๆ ก็ตามจะมีผลมากก็ด้วยการทำอย่างจริงจัง และทำอย่างต่อเนื่องฉะนั้น

คำสำคัญ: ๑.พัฒนาคุณภาพชีวิต ๒.วัดตบท ๗ ๓.พระพุทธศาสนา

^๑ อาจารย์พิเศษ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

Each item object regarded as the basic virtue of general people even though the Lord Buddha is not born in the world. These virtues already exist in the world. Because Makaanaman was born during the free time from Buddhism, but whoever can practice these virtues as much as the basis of the mind. Makaanaman can use these principles to develop his own life. It is regarded as a person with a moral background that has been trained for many lives. As the text in the Tripitaka Referring to every chapter by using the term “long life” as a commitment to life. Which reflects the character, determination, and determination to change oneself. Which is a habit that is attached to every Life before becoming a young man in the last life and become a goddess because if you start to practice in one nation, it is difficult to keep each item of virtue for life. Because of any merit or goodness will be very effective by doing seriously and continue continuously, therefore

Keywords: 1. Development of quality of life 2. Chapter 7 3. Buddhism

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันการพัฒนาคุณภาพชีวิตถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของชีวิต เป็นรากฐานของความสุขตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับของสังคมประเทศชาติ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นก็อาจสามารถทำได้หลายระดับ หลายแนวทางขึ้นอยู่กับการปฏิบัติและความรู้ความเข้าใจในแต่ละเรื่อง ที่จะมุ่งแก้ไขปัญหานั้นๆ เมื่อมนุษย์ต้องการจะแก้ปัญหาแต่กลับไม่เข้าใจปัญหา และไม่รู้ว่าจะแก้อย่างไร จึงจะทำให้เกิดความถูกต้องและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเด็ดขาด จึงเป็นเหตุให้มนุษย์มีการลองผิดลองถูกอยู่บ่อยๆ การไม่มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าวมานี้ก็อาจทำให้เกิดความเสียหายอย่างยิ่งใหญ่ได้เช่นกัน เพราะไม่เข้าใจในหลักธรรม ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้นท่านมีหลักธรรมที่สามารถนำมาแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้มากมายหลายข้อ เช่น

ในปัจจุบันปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัว การเป็นคนที่ไม่ซื่อสัตย์ ความรักผิดชอบ การเป็นคนไม่มีความกตัญญูทวดเวทที่ไม่รู้จักบุญคุณคน หรือไม่เกรงกลัวและระอายต่อบาปกรรม ไม่มีความสุจริต การเป็นคนที่ไม่พูดจาไม่สุภาพ และเป็นผู้ที่มีความคดโกง สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เกิดความวุ่นวายและอาจจะนำมาซึ่งปัญหามากมายอีกด้วย ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมาก ส่วนในพระพุทธศาสนานั้นเป็นทางออกให้กับสังคมอย่างดีที่สุด เพราะมีหลักธรรมที่ถือว่าสามารถนำมาปฏิบัติได้ เช่นในวัดตบพ ๗ ซึ่งถ้ามองแล้วจะเห็นเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามอยู่เป็นประจำนั้น เมื่อละอรรถภาพร่างกายนี้ไปสามารถไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดำรงฐานะเป็นท้าวสักกเทวราชหรือที่รู้จักชื่อว่าพระอินทร์ ท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ แต่เดิมเป็นมนุษย์ชื่อมณโฑ เป็นผู้มี

ใจบุญ สร้างประโยชน์แก่ผู้คน สร้างสาธารณูปโภคมากมาย อาทิ สะพาน ถนนหนทาง ศาลาที่พักสำหรับผู้เดินทาง และรมณีสถานอันรื่นรมย์ อาทิ สวนดอกไม้ สระน้ำ แม้ใครกลั่นแกล้งก็ไม่ถือโกรธ มีจิตใจที่เปี่ยมด้วยความเมตตา ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ การปฏิบัติตนของมขมาณพ สู่ถึงคุณความดีที่มนุษย์พึงปฏิบัติหลายประการ โดยเฉพาะในเรื่องของท่าน และ สุนทรีย ๓ คือการปฏิบัติชอบทางกาย วาจา และใจ[๗] ธรรมอันมขมาณพปฏิบัตินี้ คือ “วัตตบพ ๗”^๒ ประกอบด้วย

- (๑) มาตาปติโกโร เลี้ยงมารดาบิดา
- (๒) กุลเชฏฐาปายี เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล
- (๓) สณฺหาวาโจ พุดคำสุภาพอ่อนหวาน
- (๔) อปิสฺสนวาโจ หรือ เปสฺสเนยฺยปฺปหาโย ไม่พูดส่อเสียด พูดสมานสามัคคี
- (๕) ทานสฺวิภาครโต หรือ มจฺจรวินยฺ ขอบเพื่อแผ่ให้ปัน ปราศจากความตระหนี่
- (๖) สจฺจวาโจ มีวาจาสัตย์
- (๗) อโกธโน หรือโกธากิฏฺฐ โไม่โกรธ ระวังความโกรธได้

เมื่อ มขมาณพ ละจากภพภูมิของความเป็นมนุษย์ ไปอุบัติเป็นสักกะจอมเทพ เทวราชาผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันเป็นสถานที่น่านรื่นรมย์ ดังที่พระโมคคัลลานะกล่าวชมว่า “สถานที่ที่น่านรื่นรมย์ของท้าวโกสีย์นี้ งดงามเหมือนสถานที่ของผู้ที่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน แม้มนุษย์ทั้งหลายเห็นสถานที่ที่น่านรื่นรมย์ใดๆ แล้ว ก็กล่าวอย่างนี้ว่า งามจริง ดุจสถานที่ที่น่านรื่นรมย์ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์”^๓

จากเรื่องที่ยกมาเป็นการชี้ให้เห็นว่า ถ้าสามารถพัฒนาชีวิตให้ดำรงอยู่ในทางที่ดีก็สามารถได้อานิสงส์มากมายแม้ในชาตินี้และละโลกนี้ไปก็ยังได้เกิดในสวรรค์ด้วย การพัฒนาในระดับที่กว้างไปจากการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาครอบครัว ครอบครัวเป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัว “พื้นฐาน” สมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก จะมีความรู้สึกว่า ครอบครัวเป็นศูนย์รวมของความรัก ความอบอุ่น และความมั่นคงพฤติกรรมของสมาชิกของครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

ผู้เขียนคิดว่า การที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะต้องปูพื้นฐานมาจากภายใน คือจิตใจของแต่ละคนก่อน เมื่อทุกคนต่างมีแรงปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองในทางที่ดี สร้างสรรค์ เมื่อนั้นก็จะเกิดการกระทำ การพูด การคิด ที่ประกอบด้วยความสร้างสรรค์ไปด้วย ต้องมีการเรียนรู้ชีวิตของตน และรู้จักชีวิตที่ดีควรเป็นอย่างไร ในลักษณะเช่นนี้พระพุทธศาสนามีแนวคิดอย่างนี้ คือชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ มีความสุข รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้ สติปัญญาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่บุคคลอื่น ในขณะเดียวกันบุคคลจะต้องมีการศึกษาสูงมีความขยันอดทนประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพลเมืองดี มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจมีระเบียบวินัยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมแสวงหาความรู้เพิ่มเติมรู้จักใช้ความ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖๑.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๓/๔๒๔.

คิดและสติปัญญาแก้ไขปัญหาสุขภาพและการดำรงชีวิตของตนเองซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑. พัฒนากาย เพื่อมุ่งให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และความพิการใดๆ

๒. พัฒนาทางอารมณ์ เพื่อมุ่งให้อารมณ์มีความสนุกสนานร่าเริง ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวลต่อการเรียน หรือต่อการปฏิบัติงาน ในหน้าที่รับผิดชอบ มีแต่ความเจริญหู เจริญตา เจริญใจ มองโลกในแง่ดีตลอดไป

๓. พัฒนาทางสังคม เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีเกียรติ ได้รับการยกย่อง เคารพนับถือการยอมรับความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๔. พัฒนาทางความคิด เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดค้นหาวิธีการป้องกันแก้ไข ปัญหาทั้งหลาย ให้ตัวเองได้ดำรงชีพอยู่อย่างสุขสบาย

๕. พัฒนาทางจิตใจ เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่าชีวิตนี้มีคุณค่ามีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ได้รับความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย

๖. พัฒนาทางปัญญา เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งปัญญาจะแตกฉานในบุคคลได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียนมีความสนใจเอาใจใส่ต่อวิชาความรู้ที่ครูอาจารย์อบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็น

ผู้มีความรู้ความสามารถและนำไปพัฒนาชีวิตที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า

๗. พัฒนาทางวินัย เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง สามารถเคารพและปฏิบัติตามภาระหน้าที่ต่างๆ ที่มีอยู่ให้อยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้น ไม่ประพฤติดนองนอกกลุ่ม นอกทางการมีวินัยที่ดีนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงมีพระกระแสว่า “คนที่มีระเบียบวินัยนั้นเป็นผู้ที่เข้มแข็ง เป็นผู้ที่มีหัวใจดีต่อตัวเอง เป็นผู้ที่มีความสำเร็จในอนาคต”

วัดตบพ ๗

๑. การบำรุกรามดาบิดา

มีคำบรรยายว่า ท้าวสักกะเป็นเทวดาซึ่งเป็นโอบปาติกะกำเนิดคือ ผุดเกิดขึ้นทันทีไม่มีมารดาบิดาผู้ให้กำเนิดเหมือนกับมนุษย์หรือเทวดาบางจำพวกในชั้นจาตุมหาราช และสัตว์อื่นๆ และก็ไม่มีปรากฏว่ามีบิดามารดาเหมือนเทวดาบางองค์ที่เกิดบนตักแล้วจะได้เป็นบุตรของเทวดาองค์นั้น^๔ แต่ถ้าจะกล่าวถึงบิดาในทางธรรมแล้วก็ได้แก่พระพุทธเจ้านั่นเอง เพราะพระพุทธเจ้าทำให้ท้าวสักกะได้บรรลุโสดาบัน อันเป็นการเกิดโดยคุณธรรมในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่าเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้เกิด^๕ พระพุทธเจ้าทำให้ท้าวสักกะแก่ได้เป็นท้าวสักกะหนุ่ม ด้วยการให้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน เมื่อจะเปรียบพระพุทธเจ้าเป็นเหมือนพุทธบิดาแล้ว ก็ถือว่าท้าวสักกะได้ทำหน้าที่ของความเป็นบุตรได้อย่างดีตอนว่าด้วยความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ในบทบาทต่างๆ ถึงแม้ท้าวสักกะจะไม่มีมารดาบิดาจริงๆ แต่ก็

^๔ ม. สุ. อ. (ไทย) ๑/๓/๑๖๑

^๕ ที. ป. อ. (ไทย) ๓/๒/๔๕๘.

บทบาทให้เห็นว่าทรงเห็นความสำคัญของการบำรุงมารดาบิดา เช่น การไม่ทรงละเลยบุคคลอื่นผู้เลี้ยงดูมารดาบิดา ทรงให้ความสำคัญแก่การบำรุงมารดาบิดาเป็นอย่างมาก ดังปรากฏในกัจจานโคตตชาดก^๖ เมื่อนางกัจจานีถูกลูกชายทอดทิ้งเพราะภรรยาเยี่ยงไม่มีที่พึ่งต้องอยู่คนเดียว กำลังมีความทุกข์ประสงค์จะถวายมตกภัต (อาหารเพื่อผู้ตาย) แก่ธรรม ด้วยเข้าใจว่าธรรมได้ตายจากโลกแล้ว ท้าวสักกะได้เสด็จมากล่าวสอนว่า ธรรมไม่เคยตาย แล้วบันดาลให้ลูกชายและลูกสะใภ้ระลึกถึงคุณของมารดา ทำให้ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้ากันอย่างมีความสุขอีกครั้ง^๗

ในเกฬีสลชาดก พระอรรถกถาจารย์บรรยายถึงพระราชาพระนามว่าพรหมทัต ชอบเล่นสนุกแก่งช้าง ม้า โค และมนุษย์ที่แกะราให้ได้รับความลำบาก เมื่อทราบว่คนแกะอยู่ที่ไหนก็รับสั่งให้เรียกมาบังคับให้เล่น พวกมนุษย์จึงให้มารดาบิดาของตนไปอยู่ที่อื่น ทำให้ขาดการบำรุงมารดาบิดา แม้เหล่าอำมาตย์ก็ชอบเล่นแบบนั้นเหมือนกัน ทำให้ไปเกิดในอบายเป็นอันมาก ท้าวสักกะ ทรงทราบ จึงแปลงเพศเป็นคนแก่มาทรมานพระราชา แล้วตรัสถึงคุณของมารดาบิดา และอานิสงส์ของการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้สูงอายุ^๘

อรรถกถาจารย์บรรยายว่า ในวัน ๑๕ คำ ท้าวสักกะทรงบัญชาท้าวมหาราชทั้ง ๔ ให้เที่ยวไปยังมนุษย์โลกตรวจตราดูว่า ใครบ้างสร้างบุญกุศลมีการเลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นต้น แล้วจดชื่อคนเหล่านั้นมาอ่านให้เทวดาฟัง และอาศัยเป็นตัวอย่างในการสั่งสอนเทวดา

ในภพดาวดึงส์^๙ อันเป็นตัวอย่างของการให้ความสำคัญต่อการบำรุงมารดาบิดาเป็นอย่างดี

๒. การประพุดิอ่อนน้อม

การประพุดิอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งของท้าวสักกะที่เห็นได้ชัดเจน ในบทบาทของพระองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น เมื่อเข้าไปหาฤาษีผู้มีศีล ท้าวสักกะทรงถอดฉลองพระบาท ประทานพระขรรค์ให้แก่ผู้นั้นรับสั่งให้ลดฉัตรเสด็จเข้าไปทางอาศรม โดยทางประตูเข้าออก ประคองอัญชลีนอบน้อมฤาษีผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านั้นแล้วอยู่ไต้ลม ซึ่งแตกต่างจากท้าวเวสสิทติ ทรงฉลองพระบาทหนาหลายชั้น ทรงพระขรรค์ มีผู้กั้นฉัตรให้เข้าไปสู่อาศรมทางประตูพิเศษ เข้าไปยืนห่างไม่ถึงวา ทำให้เห็นถึงความอ่อนน้อมของท้าวสักกะอย่างชัดเจน เมื่อครั้งที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ถ้ำอินทสาละ ภูเขาเวทียกะ ตรัสกับปัญจสิขเทพบุตรว่าตถาคตทรงเข้าฉานทรงพองพระทัยในฉาน ระหว่างที่พระองค์ประทับหลีกเร้นอยู่คนเช่นเรายากที่จะเข้าไปเฝ้าได้ทางที่ดี ควรทำให้พระองค์ทรงพองพระทัยก่อน หลังจากนั้น จึงควรเข้าไปเฝ้า แสดงถึงความรู้จักประมาณตน ถึงแม้ว่าจะเป็นจอมเทพก็ตาม และเมื่อฟังธรรมจนบรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ทรงนึกถึงอุปการคุณของปัญจสิขเทพบุตร ที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพองพระทัยก่อนแล้วจึงเข้าเฝ้าจึงทรงยกย่องปัญจสิขเทพบุตรไว้ในฐานะบิดา^{๑๐} ในพระไตรปิฎกบรรยายว่าขณะที่ท้าวสักกะเสด็จลงจากเวชยันตปราสาท ทรงประนมอัญชลีนอบน้อมทิตไใหญ่

^๖ ชุ. ชา. อ. (ไทย) ๓/๕/๔๖๒-๔๖๘.

^๗ ชุ. ชา. อ. (ไทย) ๓/๓/๒๘๕.

^๘ อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๔๕, อัง. ติก. อ. (ไทย) ๑/๓/๑๖๓, ที. ม. อ. (ไทย) ๒/๔๑-๔๒.

^๙ ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๕/๓๗๒.

^{๑๐} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๑/๒๓๙.

ทั้ง ๔ มาตลีเทพบุตรกราบทูลถามว่า พราหมณ์ กษัตริย์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ และเทวดาชั้นดาวดึงส์ พวกนี้ นอบน้อมพระองค์ทั้งนั้น แต่พระองค์ทรงนอบน้อมใคร ท้าวสักกะตรัสตอบว่า พระองค์ทรงนอบน้อมผู้มีศีล ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้บวชประพฤติพรหมจรรย์ และคฤหัสถ์ ผู้ทำบุญเป็นอุบาสก เลี้ยงดูภรรยาโดยธรรมเมื่อท้าวสักกะทรงประณมอัญชลีนอบน้อมพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ มาตลีเทพบุตรได้ทูลถามถึงเหตุแห่งการนอบน้อม พระองค์จึงพรรณานาคูณของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ให้มาตลีฟังอย่างมากมาย โดยเฉพาะเรื่องการประพฤติอ่อนน้อมต่อพระสงฆ์นี้ ที่เห็นได้ชัดเจนก็ตอนที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อพระมหากัจจายนะ ดังได้กล่าวแล้วในตอนว่าด้วยความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ว่า ท้าวสักกะทอดพระเนตรเห็นพระมหากัจจายนะจึงเสด็จมาทรงจับข้อเท้าทั้งสอง ตรัสว่า “พระผู้เป็นเจ้าของเรามาแล้ว เราหวังการมาของพระผู้เป็นเจ้าอยู่”^{๑๑} แล้วทรงนวดเท้าทั้งสองของพระเถระ บูชาด้วยของหอม และระเบียบดอกไม้เป็นต้นจนกระทั่งถูกพระภิกษุหลายรูปโพนทะนาว่า ท้าวสักกะทรงเห็นแก่หน้าจึงทำสักการะไม่ทรงทำสักการะนี้แก่พระสาวกผู้ใหญ่ นอกจากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์แล้ว ในส่วนของสามเณรที่เห็นชัดก็ตอนที่ไปช่วยสามเณรให้ได้ฉันอาหาร ดังกล่าวแล้วในตอนว่าด้วยความสัมพันธ์กับสามเณรว่า “นางพราหมณีเห็นท้าวสักกะก็ดีใจอุปาสะซ้อนกันเป็น ๒ ชั้น แล้วนิมนต์ให้หนึ่ง ท้าวสักกะเสด็จเข้าไปในเรือนให้สามเณรทั้ง ๔ รูป ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วประทับนั่งที่ท้าย

อาสนะของสามเณร นางพราหมณีก็โกรธว่า พราหมณ์ แก่นี้เที่ยวให้สามเณรายุคราวหลานจึงให้ล่อออกไป”^{๑๒} เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนของท้าวสักกะที่ได้สั่งสมอบรมมาในอดีตชาติ ถึงแม้จะมาเป็นท้าวสักกะ เป็นจอมเทพแล้วก็ตาม ก็ไม่ถือตัวว่าตนเองเป็นผู้สูงศักดิ์แล้วไม่ทำความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลอื่น

๓. พุดจาอ้อนหวาน

ท้าวสักกะเป็นผู้ที่ไม่พูดคำหยาบอันเป็นนิสัยประจำตน ดังมีคำกล่าวยืนยันว่า ถึงแม้จะมีความโกรธเกิดขึ้นพระองค์ก็จะไม่แสดงอาการ เช่น กล่าวคำหยาบคายออกมา ดังปรากฏข้อความในพุทธพจน์สูตรว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่ถูกโทสะกระทบกระทั่งเป็นผู้ที่ใครๆ จะชักนำไปไม่ได้ง่ายเราไม่โกรธใครมานานแล้ว ความโกรธไม่ฝังอยู่ในใจเรา ถึงเราโกรธก็ไม่กล่าวคำหยาบ และคำไม่ชอบเป็นอันขาดเราเห็นประโยชน์ตนจึงบังคับตนได้”^{๑๓} ครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะกับท้าวเวจิตติ ทัวหน้าสุรแข่งขันกันด้วยคำสุภาสิต ท้าวสักกะเป็นฝ่ายชนะ โดยผู้ตัดสินทั้งฝ่ายเทวดาและฝ่ายอสูรได้กล่าวว่า ท้าวเวจิตติตรัสคำที่มีความเกี่ยวข้องกับออาชญา และเกี่ยวข้องกับคัสตรา จึงยังมีความทะเลาะ ความแค้น ความวิวาทส่วนท้าวสักกะตรัสคำที่ไม่เกี่ยวข้องกับออาชญา ไม่เกี่ยวข้องกับคัสตรา จึงไม่มีความทะเลาะ ไม่มีความแค้น ไม่มีความวิวาท ท้าวสักกะชนะเพราะได้กล่าวคำสุภาสิต”^{๑๔} ที่กล่าวมานี้เป็นการรับรองความที่ท้าวสักกะพูดแต่ถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานมีประโยชน์เท่านั้น

^{๑๑} ชู. ธ. อ. (ไทย) ๑/๓๘๑-๓๘๒.

^{๑๒} ชู. ธ. อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๔๘๓-๔๘๗.

^{๑๓} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๘/๓๓๓.

^{๑๔} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๑/๓๖๔.

๕. การไม่พูดส่อเสียด

การพูดส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกกันนั้น จะไม่มีกับท้าวสักกะองค์ปัจจุบันอย่างเด็ดขาด เพราะผู้ที่เป็ฯพระโสดาบันแล้วสามารถละคำส่อเสียดได้ ท้าวสักกะทรงเป็นผู้ที่ไม่พูดส่อเสียด และทรงสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติเช่นนั้น ดังปรากฏข้อความในอัจฉยสูตรว่า ท้าวสักกะเมื่อจะทรงยังเทพชั้นดาวดึงส์ให้พลอยยินดี ณ เทวสถานชื่อสุธรรมา จึงได้ตรัสถามว่าขอความโกรธ จงตกอยู่ในอำนาจของท่านทั้งหลาย ขอความเสื่อมคลาย ในมิตรธรรมอย่าได้มีแก่ท่านทั้งหลาย และท่านทั้งหลาย อย่าได้ติเตียนผู้ที่ไม่ควรติเตียน และอย่าได้พูดคำ ส่อเสียดเลยความโกรธเป็นดุจภูเขาย้ายยคนเลว ฉะนี้แล^{๑๕}

๕. การจัดความตระหนี่

หลักฐานที่ยืนยันว่าท้าวสักกะเป็นผู้ไม่ตระหนี่นั้น พบว่า ท้าวสักกะในอดีตได้เชิญพระโพธิสัตว์เสด็จไปยังเทวโลกทั้งที่ยังเป็นมนุษย์ถึง ๔ ครั้ง คือ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามันธราชูราช พระเจ้าสาธินราช คฤตติลวิณวาทกพราหมณ์ และพระเจ้าเนมิราช เมื่อเป็นพระเจ้านันทราชูประทับอยู่ในเทวโลกเป็นเวลาหนึ่งอสงไขย เมื่อครั้งเป็นพระเจ้าสาธินราชประทับอยู่ สัปดาหหนึ่งด้วยการนับอย่างมนุษย์ก็เป็น ๗๐๐ ปี เมื่อครั้งเป็นคฤตติลวิณวาทกะ และครั้งเป็นพระเจ้าเนมิราช ประทับอยู่เพียงครู่เดียว ด้วยการนับอย่างมนุษย์เป็นเวลา ๗ วัน^{๑๖} นอกจากนี้จะไม่ตระหนี่แล้วยังคอยเอาใจใส่ว่าอนุชนรุ่นหลังในตระกูลของพระองค์เมื่อครั้ง

เป็นมนุษย์ยังประพฤติดังที่พระองค์เคยประพฤติดมาหรือไม่ ดังปรากฏในพิลารโกสิยชาดกว่า ท้าวสักกะทรงตรวจดูการให้ทานในตระกูลของพระองค์เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ว่ายังเป็นไปอยู่หรือไม่ ทรงทราบว่ บุตรของพระองค์บำเพ็ญทานเกิดเป็นจันทเทพบุตร บุตรของจันทเทพบุตรเกิดเป็นสุริยเทพบุตร บุตรของสุริยเทพบุตรเกิดเป็นมาตลีเทพบุตร บุตรของมาตลีเทพบุตรเกิดเป็นปัญจสิขเทพบุตร แต่บุตรชั้นที่ ๖ คือพิลารโกสิยเศรษฐี ได้ตัดการให้ทานนั้นเสีย เผาโรงงานให้ขับไล่พวกยาก ไม่ให้อะไรแก่ใครๆ จึงมาพร้อมด้วย จันทะ สุริยะ มาตลี และปัญจสิขเทพบุตร ช่วยกันทรมานโกสิยเศรษฐีให้ละความตระหนี่กลับมาให้ทานตามวงศ์ตระกูลเหมือนเดิม ซึ่งชาดกนี้มีเนื้อหาคล้ายกันกับสุทธาโกชนชาดก^{๑๗} นอกจากนี้ไม่ตระหนี่ด้วยพระองค์เอง และช่วยให้ตระกูลของพระองค์ได้ถวายทานต่อไปแล้วยังช่วยให้ผู้อื่นได้ถวายทานและแสดงคุณให้ปรากฏ ดังเช่นในสप्तบัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกระต่าย รักษาศีลอุโบสถ ไม่มีสิ่งใดจะให้ทานจึงอธิษฐานในใจว่า หากมีใครมาขอจักให้เนื้อในร่างกายของตน ท้าวสักกะใคร่จะทดลองจึงเสด็จมาขออาหาร พระโพธิสัตว์ให้ไปก่อไฟแล้วกระโดดเข้าไปในกองไฟนั้น เพื่อเป็นอาหารให้แก่ท้าวสักกะ แต่ไฟกลับไม่ไหม้ ท้าวสักกะจึงแสดงพระองค์และได้ทรงเขียนรูปกระต่ายไว้ที่ดวงจันทร์เพื่อแสดงคุณของพระโพธิสัตว์ปรากฏไปจนตลอดกับ^{๑๘} ดังคำที่คนทั่วไปกล่าวกันว่ากระต่ายชมจันทร์จนถึงปัจจุบัน

^{๑๕} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๗๐/๓๙๕.

^{๑๖} ม. ม. อ. (ไทย) ๒/๒/๘๘.

^{๑๗} พุ. ข. อ. (ไทย) ๔/๑/๔๖๒-๕๑๓.

^{๑๘} พุ. ข. อ. (ไทย) ๓/๔/๔๘๒-๔๘๓.

๖. พุดคำสัตย์

การพุดคำสัตย์นั้น ไม่สามารถเจาะจงได้ว่า ตอนใดบ้างที่ท้าวสักกะพุดคำสัตย์เพราะเท่าที่ศึกษาชีวิตของท้าวสักกะ มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ประพุดิตัวเป็นคนหลอกลวงแต่ก็ทำเพื่อความดีงามของพระองค์เอง เช่น เมื่อครั้งที่ลวงถวายบิดนพาทแก่พระมหากัสสปะ แต่ก็เป็นการลวงเท่านั้นไม่ถึงกับพุดมุสาตรงๆ และทำไปด้วยความต้องการบุญ โดยเฉพาะท้าวสักกะพระองค์ปัจจุบันเป็นพระโสดาบันจึงเป็นอันรับรองได้ว่า พระองค์จะไม่พุดมุสาวาเป็นอันขาด หรือท้าวสักกะในอดีตก็ไม่เห็นมีปรากฏ มีแต่ตัวอย่างที่รักษาคำสัตย์เท่านั้น ดังเช่นในอุทฺตยชาดก มีคำบรรยายว่า ก่อนที่พระเจ้าอุทฺตยจะเกิดเป็นท้าวสักกะ ได้ทำข้อผูกพันกับพระนางอุทฺตยภัทราไว้ว่า ผู้ใดสิ้นพระชนม์ไปก่อนผู้หนึ่งต้องมาจากที่ที่เกิดแล้วบอกว่า ได้เกิดในสถานที่ไหน พระเจ้าอุทฺตยสวรรคตก่อนและเกิดเป็นท้าวสักกะ ล่วงไป ๗๐๐ ปี มนุษย์จึงระลึกได้เสด็จมาทดลองใจพระนางอุทฺตยภัทราด้วยทรัพย์เมื่อทรงเห็นความมั่นคงของนางแล้วจึงแสดงพระองค์ว่าเป็นพระเจ้าอุทฺตยไปเกิดเป็นท้าวสักกะ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กลับมาบอกตามที่สัญญากันไว้ ทรงให้โอวาทแก่พระนางแล้วเสด็จกลับไป นางเลื่อมใสสละราชสมบัติให้เหล้าอำมาตย์ดูแล แล้วบวชเป็นฤาษีณีในพระราชอุทยาน^{๑๙} บทบาทเด่นที่เกี่ยวกับคำสัตย์อีกประการหนึ่ง คือการให้ความช่วยเหลือคนที่กล่าวสัจจาจา หรือทำสังกิริยา จะมีปรากฏเป็นส่วนมาก เช่น ช่วยเหลือพระจันทกุมาร มนุษย์และสัตว์ให้รอดตายโดยการทำสังกิริยาของพระนางจันทาเทวีในจันทก

มารชาดก ช่วยเหลือพระนางจันทาเทวีผู้ทำสังกิริยาขอให้มีพระโอรส คือพระเทมีย์ ในเทมีย์ชาดก ช่วยเหลือพระยาปลาผู้ทำสังกิริยาขอให้ฝนตก^{๒๐} นอกจากนี้ท้าวสักกะยังทรงยินดีและช่วยเหลือผู้ที่รักษาสัจจะ เช่น ในกुरुธรรมชาดกกล่าวถึงท้าวสักกะต้องการทดลองนางวรรณหาสีว่าจะรักษาศีลได้หรือไม่ จึงให้ทรัพย์พันหนึ่งกล่าวว่าจะมาหาแล้วไม่มาหาถึง ๓ ปี นางจึงไม่รับสิ่งของจากใครถึง ๓ ปี เพราะเกรงว่าศีลจะขาดเมื่อเวลาล่วงเลยไปนางจึงยากจนลงไม่อาจจะมีชีวิตต่อไปได้ จึงไปศาลกล่าวฟ้องว่าบุรุษผู้ให้ค่าใช้จ่ายแก่มาแล้วไปเสีย ๓ ปี ไม่ทราบว่าเขาตายหรือยังไม่ตาย นางไม่อาจสืบต่อเลี้ยงชีวิตได้ ควรทำอย่างไร มหาอำมาตย์ผู้วินิจฉัยยอรรคดีตัดสินว่า ตั้งแต่นี้ให้รับค่าใช้จ่ายจากคนอื่นได้ เมื่อออกจากศาลมีบุรุษยื่นทรัพย์ให้พันหนึ่งเพื่อต้องการให้อยู่ด้วย พอนางยื่นมือจะรับท้าวสักกะก็แสดงพระองค์และกล่าวสรรเสริญนาง จากนั้นก็ทำบ้านของนางให้เต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ^{๒๑} ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นว่า ท้าวสักกะนอกจากจะรักษาสัจจวาจาด้วยพระองค์เองแล้ว ยังคอยช่วยเหลือสนับสนุนคนที่รักษาและกล่าวสัจจวาจาอีกด้วย

๗. ความไม่โกรธ

ท้าวสักกะทรงยืนยันด้วยพระองค์เองว่า พระองค์เป็นผู้ไม่มีความโกรธเป็นปกติ นอกจากจะไม่โกรธแล้ว ใครๆ ก็ไม่สามารถจะชักนำหรือยั่วให้พระองค์โกรธได้ง่ายๆ^{๒๒} เช่น ครั้งหนึ่งมีสงครามระหว่างเทวดากับอสูร เทวดาเป็นฝ่ายชนะพวกอสูรพ่ายแพ้ พวกเทวดาได้จับเวปจิตตือสูรมาขังเทวสภาสุทธรรมา ท้าวเวปจิตติ

^{๑๙} พุ. ขา. (ไทย) ๒๗/๓๗-๕๘/๓๖๐-๓๖๔.

^{๒๐} พุ. จริยา. อ. (ไทย) ๘/๓/๔๘๓-๔๘๔.

^{๒๑} พุ. ขา. อ. (ไทย) ๓/๔/๒๑๑-๒๑๓.

^{๒๒} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๘/๓๔๒-๓๔๓.

อสูรได้ดำบริภาษท้าวสักกะด้วยวาจาหยาบคาย แต่พระองค์ก็ไม่แสดงอาการโกรธ เมื่อถูกมาตลีเทพบุตร ทูลถามถึงความไม่โกรธที่ถูกเวปจิตตอสูรตำ ได้ตรัสตอบโดยกล่าวคำภษิตเกี่ยวกับอานิสงส์ของความไม่โกรธเป็นอันมาก เช่น ผู้ที่โกรธตอบเร็วกว่าผู้โกรธก่อน ผู้ไม่โกรธชื่อ ว่า ชนะสงครามที่ชนะได้ยาก และในสุภาษิตขยสูตร ท้าวสักกะได้ตรัสถึงข้อดีหรืออานิสงส์ของการไม่โกรธไว้ว่า ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธ เป็นผู้ที่มีสติสงบใจไว้ได้เราเห็นว่าการสงบใจไว้ได้ของผู้นั้นเป็นการกีดกันพวกคนพาลไว้ได้^{๒๓} ในเรื่องเกี่ยวกับความโกรธและไม่โกรธนี้ มีพุทธภาษิตที่ท้าวสักกะทูลถามพระพุทธเจ้า อันสามารถจะนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ เช่น ในฉัตวาสูตร ท้าวสักกะได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ฆ่าอะไรได้จึงมีความสุข ฆ่าอะไรจึงไม่เศร้าโศก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ฆ่าความโกรธ^{๒๔} ท้าวสักกะทรงสอนเทวดาให้มีอำนาจเหนือความโกรธ อย่าจิตจางในมิตร อย่าตำหนิผู้ไม่ควรตำหนิอย่ากล่าวส่อเสียดอย่าให้ความโกรธเข้าครอบงำ อย่าโกรธตอบผู้โกรธ ความไม่โกรธและความไม่เบียดเบียนมีอยู่ในพระอริยะทั้งหลายทุกเมื่อ ความโกรธทัບตคนบาปเหมือนภูเขา^{๒๕} ซึ่งความไม่โกรธนี้ เป็นนิสสัยประจำตัวที่ได้สั่งสมอบรมมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ และมาต้อยอดในเมื่อมาเป็นท้าวสักกะ

ในหลักการที่สามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบที่ยกตัวอย่างเรื่องท้าวสักกะที่นำวัตตบททั้ง ๗ ประการนั้น ไปปฏิบัติในสมัยที่เป็นมหาชน แต่เมื่อสำเร็จแล้วท้าวสักกะยังได้บำเพ็ญคุณธรรมอื่นๆ อีกที่

เป็นคุณธรรมเด่นๆ ๓ ประการซึ่งขาดไม่ได้ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ในส่วนของคุณธรรมอื่นๆ นั้น ผู้เขียนมุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงบทบาทของท้าวสักกะที่มีคุณธรรมสามารถนำไปต่อยอดเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดความบริบูรณ์ของการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น คือ

๑. ความมีเมตตา

ความเมตตาของท้าวสักกะปรากฏชัดเจนตอนที่ถูกพวกอสูรไล่ติดตาม เมื่อต้องขับรถผ่านป่าไม้จ้าวพวกครุฑที่มีกำลังได้ยืนเสี่ยงรอกีฬากันหนีไป พวกครุฑที่แก่เฒ่าหมดแรงเพราะเป็นโรค และลูกนกที่ชนปีกยังไม่ขึ้น ไม่สามารถหนีได้ กลัวตาย จึงพากันส่งเสียงร้อง เมื่อท้าวสักกะทราบว่าเป็นเสียงพวกนกครุฑ ได้ยืนเสี่ยงรอกีฬาของพระองค์ไม่อาจหนีได้จึงร้อง^{๒๖} จึงตรัสบอกให้มาตลีบายนักรถกลับ แม้ต้องสละชีวิตให้พวกอสูรก็ตามที่ขออย่าให้นกเหล่านั้นพลัดพรากจากรัง การยอมตายเพื่อที่จะรักษาชีวิตของลูกนกไว้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเมตตาที่มีอยู่ในใจอย่างเต็มเปี่ยม พระพุทธเจ้าทรงปรารภความเมตตาของท้าวสักกะตอนนี้ นำมาเป็นตัวอย่างตรัสสอนพระภิกษุที่ไม่สำรวมตึมน้ำโดยไม่ใช้เครื่องกรองน้ำ เป็นเหตุให้สัตว์ต้องตาย ดังที่ปรากฏข้อความว่า “บัณฑิตในกาลก่อน ครองราชสมบัติในเทพนคร พ่ายแพ้ในการรบ เมื่อจะหนีไปคิดว่าเราจักไม่ทำการฆ่าสัตว์ เพราะอาคัยความเป็นใหญ่ ได้สละยศใหญ่ให้ชีวิตแก่ลูกนกครุฑ จึงกลับรถ” เป็นต้น และมีความรำพึงของท้าวสักกะตอนหนึ่งว่า “เราไม่ควรประทุษร้ายแม้แก่ผู้ที่เป็นข้าศึกต่อเรา” ถึงแม้ว่าท้าวสักกะจะเป็นศัตรูกับอสูรแต่เมื่อถึงคราวที่เวปจิตตอสูร

^{๒๓} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๑/๓๖๗.

^{๒๔} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๗/๓๙๑.

^{๒๕} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๗๐/๓๙๕.

^{๒๖} ส. ส. อ. (ไทย) ๑/๒/๔๗๙.

เจ็บไข้ พระองค์ก็เข้าไปเยี่ยมถึงที่อยู่ ตรัสถามถึง ความเจ็บไข้^{๒๗} อันแสดงถึงความเมตตาและความเป็น ผู้มีจิตใจกว้างขวาง ความเมตตาของท้าวสักกะที่ปรากฏ ชัดเจนจนเป็นที่รู้กันทั่วไปก็คือการให้ความช่วยเหลือ บุคคลที่ประสบทุกข์เมื่อมีเคราะห์กรรมต่างๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ ซึ่งวรรณคดี ไทยส่วนใหญ่ใช้ศัพท์ว่า พระอินทร์ ถ้าจะนำมากล่าว ทุกเรื่องแล้วก็จะเป็นการยืดเยื้อเกินไป ผู้วิจัยจึงจะขอ กล่าวถึงเป็นบางเรื่องพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ดังเช่น การช่วยเหลือมารดาของพระโพธิสัตว์ ขณะหนีภัย สงครามไปยังเมืองกาลจัมปาเก ในมหาชนกชาดก^{๒๘} ช่วยเหลือพระนางสัมพหุลามเหลือของโสทธิเสนกุมาร ผู้ถูกอสูรจับไว้ในสัมพหุลาชาดก ช่วยเหลือจันทกนิร พระโพธิสัตว์ ที่ถูกพระเจ้าพาราณสียงจนสลบ ให้มีชีวิตขึ้น อีกครั้ง ในจันทกนิรชาดก คอยช่วยเหลือทูลบัณฑิต และนางปาริการดาบิดาของพระโพธิสัตว์ซึ่งออกบวช เป็นฤาษี โดยให้วิสสุกรรมเทพบุตรเนรมิตบรรณศาลา ให้เป็นที่อยู่ และเสด็จมาดูแลเป็นประจำ และเมื่อทรง ทราบว่าสองดาบสจะดาบอด ก็แนะนำให้มียุตรโดยการ ให้ทูลบัณฑิตใช้มือลูบท้องของนางปาริกาเวลามีระดู พระโพธิสัตว์ก็จุติมาปฏิสนธิในครรภ์ของนาง^{๒๙} ช่วย เหลือพระโพธิสัตว์ขณะเกิดในกำเนิดกระแต เมื่อฝนตก น้ำไหลมาพัดเอารังของกระแตเข้าไปในมหาสมุทร โดย ช่วยนำลูกกระแตมาคืนให้ ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ไม่ให้ ถูกฆ่า ในมณีโจรชาดก ช่วยเหลือพระราชาไม่ให้ตกอยู่

ในอำนาจตันหาในกามนีตชาดก ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ ไม่ให้ถูกยักษ์ฆ่าตาย ในอโยญชาดก ช่วยปลอบใจฤาษี ไม่ให้ร้องไห้เมื่อลูกเนื้อที่เลี้ยงไว้ต้องตาย ในมคโปตก ชาดก ช่วยเนรมิตปราสาท ที่นอน เครื่องประดับต่างๆ ให้นางอัสลังกากุมารี ในอัสลังกาชาดก^{๓๐} ช่วยเหลือ พระราชาผู้ต้องโดดเข้ากองไฟ เพราะตกอยู่ในอำนาจ ของสตรีในชुरुปุตตชาดก^{๓๑} ช่วยเหลือนักบวชที่ถูกไล่ ออกจากเมือง เพราะความเข้าใจผิดของพระราชา ในปัปพชิตวิเทฐกชาดก^{๓๒} เป็นต้นทั้งหมดนี้ล้วนเป็น ความเมตตาของท้าวสักกะที่มีต่อบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์ซึ่งถือเป็นนิสัยเด่นประจำตัวของ ท้าวสักกะที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาส่วนมากต้องการ สื่อให้เห็นและทำให้บุคคลทั่วไปโดยเฉพาะในแวดวง ของวรรณคดีไทยเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี

๒. ความเป็นผู้นำ

ความเป็นผู้นำเป็นคุณธรรมของผู้ที่อยู่ใน ฐานะผู้ปกครอง ท้าวสักกะเป็นหัวหน้าเทวดาปกครอง สวรรค์ถึง ๒ ชั้นคือ ชั้นจาตุมหาราชิก และชั้นดาวดึงส์ พระองค์จึงต้องมีคุณธรรมนี้อยู่ในใจ จึงจะสามารถ ปกครองเทวดาทั้ง ๒ ชั้นให้เป็นอยู่อย่างมีความสุข ได้การเป็นผู้นำที่ดีเมื่อใช้ผู้อื่นในทำกิจการใดสำเร็จแล้ว ก็ต้องมีการตอบแทนเพื่อเป็นรางวัลดังเมื่อครั้งที่เจ้า ฝัาทุลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ณ ถ้ำอินทสาล ภูเขา เวทียกะ แต่ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงเข้าฌานอยู่ จึงขอ ให้ปัญจสิขเทพบุตรทำให้พระพุทธเจ้าทรงพอพระทัย

^{๒๗} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๘/๓๙๓.

^{๒๘} พ. จ. อ. (ไทย) ๔/๒/๔๕-๔๖.

^{๒๙} พ. จ. อ. (ไทย) ๔/๒/๑๙๕.

^{๓๐} พ. จ. อ. (ไทย) ๓/๕/๕๔.

^{๓๑} พ. จ. อ. (ไทย) ๓/๕/๑๒๐-๑๒๖.

^{๓๒} พ. จ. อ. (ไทย) ๓/๕/๑๙๒-๑๙๙.

เสียก่อนปัญจสิขเทพบุตรจึงได้กล่าวคาถาอันเนื่องด้วย พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกามคุณ แล้วจึงพาท้าวสักกะเข้าเฝ้าพระพุทฺธเจ้า^{๓๓} ในการเข้าเฝ้า ครั้งนั้นท้าวสักกะได้ถามปัญหากับพระพุทฺธเจ้า เมื่อฟัง พระพุทฺธเจ้าแก้ปัญหาจบ ก็ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน อันเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงได้ให้รางวัล กับปัญจสิขเทพบุตรผู้นำเข้าเฝ้าพระพุทฺธเจ้า ดังปรากฏ ข้อความว่า “พ่อปัญจสิขะ เธอมีคุณมากแก่เรา ที่ทำให้ พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยก่อน เธอทำให้พระองค์ ทรงพอพระทัยก่อนแล้ว ภายหลัง พวกเราจึงได้เข้าเฝ้า เราจะต้องตั้งเธอไว้ในตำแหน่งของบิดา เธอจะเป็น เจ้าแห่งคนธรรพ์ เราจะยกนางภัทาสุริยวัจนสาให้เธอ เพราะนางเป็นผู้ที่เธอปรารถนาอย่างยิ่ง”^{๓๔} คือ เมื่อคนในปกครองทำความดีความชอบแล้วก็ต้องให้ รางวัลเป็นสิ่งตอบแทนในรัชคคสูตร บรรยายถึงเทวดา ารกับบอสูร ท้าวสักกะจะรับสั่งกับพวกเทวดาว่า ถ้าความ กลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า จะพึงเกิดขึ้นแก่พวกเทพผู้ไปในสงคราม เมื่อเกิดความ กลัวขึ้นให้แลดูยอดธงของพระองค์ เพราะเมื่อแลดูยอด ธงของพระองค์อยู่ ความกลัวความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ทำให้เห็นว่าท้าวสักกะนั้นมีอิทธิพลต่อพวกเทวดาเป็น อย่างมาก เพราะเพียงแต่แลดูธงก็สามารถทำให้เทวดา เกิดอีกลืมและมีกำลังใจในการต่อสู้ได้ท้าวสักกะเป็น แบบอย่างให้แก่เทวดาที่พระองค์ปกครอง เป็นผู้นำใน

การทำความดี เช่น มาตลีเทพบุตรเห็นท้าวสักกะ นอบน้อมลัทธิบุรุษทั้งหลายมีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้นก็กระทำ ตาม^{๓๕} นอกจากจะเป็นแบบอย่างในการทำความดีแก่ เทวดาแล้ว ยังเป็นแบบอย่างแก่บุคคลทั่วไป โดยชักนำ บุคคลให้ประกอบการกุศล ตั้งมั่นในคุณความดี เมื่อทรง เห็นว่าใครที่ไม่ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดีก็จะเสด็จมา ทรมาณตีเตียนและสั่งสอน เช่น ทรมาณดาบสผู้มีความ ประพฤติไม่เหมาะสม ด้วยการแสดงรูปที่น่ากลัว ให้ปรากฏ ในมคโคตกชาดก สั่งสอนฤาษี ๗ พี่น้อง ผู้ไม่บำเพ็ญเพียรทางใจเอาแต่ฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง ทำให้ไปเกิดในสวรรค์ ในวิฆาสาธชาดก ท้ามพระเจ้า ลัทธิพมิตต์พร้อมด้วยข้าราชบริพารไม่ให้ดื่มสุรา เพราะ จะเป็นเหตุให้ชมพูทวีปถึงความพินาศ ในกุ่มภชาดก^{๓๖} เหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้นำในการ ทำความดีทั้งสิ้นนอกจากนั้นยังเป็นผู้ตัดสินคดีความ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับเทวดาเพื่อให้เกิดความสงบสุข

๓. ความอดทนอดกลั้น

ในเวปจิตติสูตร บรรยายว่า เทวดากับบอสูร ทำสงครามกัน พวกบอสูรพ่ายแพ้ เทพชั้นดาวดึงส์ได้จอง จำท้าวเวปจิตติด้วยเครื่องจองจำ ๕ อย่าง* แล้วนำมาขัง เทวสภาสุทธรรมา ซึ่งเป็นที่ประทับของท้าวสักกะ ท้าว เวปจิตติได้ด่าท้าวสักกะ ซึ่งกำลังเสด็จเข้าออกยัง เทวสภาสุทธรรมาด้วยวาจาหยาบคาย^{๓๗} มาตลีเทพบุตร ทูลถามท้าวสักกะว่า พระองค์อดทนถ้อยคำหยาบคาย ได้เพราะความกลัวหรือเพราะไม่มีความกลัว ท้าวสักกะตรัส

^{๓๓} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๖-๓๔๘/๒๗๕.

^{๓๔} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๗/๒๗๕.

^{๓๕} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๘๕.

^{๓๖} ชู. ข. อ. (ไทย) ๓/๗/๓๒๕-๓๔๐.

* เครื่องจองจำ ๕ อย่าง ได้แก่ เครื่องจองจำวัยยะ ๕ ส่วน คือ มือ ๒ เท้า ๒ ลำคอ ๑ (ส. ส. อ. (ไทย) ๑/๒/๔๗๒).

^{๓๗} ส. ส. อ. (ไทย) ๑/๒/๔๗๒.

ตอบว่า พระองค์สามารถอดทนถ้อยคำหยาบคายของ ท้าวเวปจิตติอสูรเพราะไม่มีกำลังก็ไม่ใช่ แต่เพราะไม่ ต้องการโต้ตอบกับคนพาล เมื่อมาตลีเทพบุตรกล่าวว่า คนพาลพึงทำลายได้ทุกอย่างถ้าเราไม่คิดกันไว้ก่อน จึงควรก็ดักกันคนพาลไว้ด้วยอาญาอย่างรุนแรง ตรัสว่า ผู้ใดรู้ว่าคนอื่นโกรธ เป็นผู้มีสติ สงบใจไว้ได้ การสงบใจ ไว้ได้นั้นแหละเป็นการก็ดักกันพวกคนพาลไว้ได้ มาตลีกราบทูลต่อว่า ตนเห็นคุณและโทษในความอด กลั้นว่า คนพาลย่อมเข้าใจว่าผู้นี้อดกลั้นต่อเราเพราะ ความกลัว และยังข่มขู่เหมือนโคตัวที่มีกำลังข่มขู่โคตัว ที่พ่ายแพ้ ท้าวสักกะทรงตรัสยกย่องคุณของคุณ ความอดทนว่า ถึงจะอย่างไรก็ตาม ประโยชน์อื่นยิ่งกว่า ความอดทนไม่มี^{๓๘}

พระพุทธเจ้าอาศัยท้าวสักกะเป็นตัวอย่าง ตรัสสอนพระภิกษุว่า “ท้าวสักกะนั้นอาศัยผลบุญของ พระองค์เป็นอยู่ เสวยราชสมบัติอันมีความเป็นใหญ่ แห่งทวยเทพชั้นดาวดึงส์ ยังมาพรรณนาคุณของขันติ และโสรจจะ การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าว ชอบแล้ว เป็นผู้อดทนและสงบเสถียรได้ จะพึงดงาม ในธรรมวินัยนี้โดยแท้”^{๓๙}

เมื่อท้าวสักกะกับเวปจิตติอสูรกล่าวคำ สุภาสิตแข่งขันกัน ในคำสุภาสิตนั้น ท้าวสักกะได้ตรัส สรรเสริญคุณของความอดทนอดกลั้นไว้มากมาย เช่น ข้อความว่าบุคคลใดเป็นคนแข็งแรง อดกลั้นต่อผู้อื่น

แรงกว่าได้ ความอดกลั้นของบุคคลนั้น บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวว่า เป็นชั้นตีย่างยิ่ง เพราะวาบุคคลผู้แข็งแรงจำ ต้องอดทนอยู่เองในทพพณินยสูตร บรรยายว่า ยักษ์ ตนหนึ่งมีผิวพรรณทรม ต่ำเตี้ย พุงพลุ้ย นั่งอยู่บน อาสนะของท้าวสักกะ พวกเทวดาจึงพากันด่าหนิติเตียน ยักษ์ตนนั้น ยิ่งพวกเทวดายกโทษมากเท่าใด ยักษ์นั้นก็ ยิ่งมีรูปงามน่าดูน่าชมและน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้นกว่าเดิม พวก เทวดาจึงไปกราบทูลท้าวสักกะ ท้าวสักกะทรงเสด็จไป หายักษ์นั้น ทรงนั่งคุกพระชานุมณฑลเบื้องขวา ณ พื้น ดิน ทรงประนมอัญชลีไปทางที่ยักษ์ตนนั้นอยู่ แล้ว ประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า เราคือท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อท้าวสักกะทรงประกาศพระนาม ยักษ์ตนนั้นยังมีผิว พรณทรมและต่ำเตี้ยพุงพลุ้ยยิ่งกว่าเดิมแล้วได้หายไป^{๔๐} ซึ่งยักษ์นั้นเป็นรูปาจรพรหม มาเพื่อทดลองความ อดทนของสักกะ ท้าวสักกะไม่สามารถให้ยักษ์นั้นหวนไหว ได้ด้วยคำหยาบ ต้องเป็นผู้มีความถ่อมตนและมีความ อดทนเท่านั้นจึงจะทำให้ยักษ์นั้นไปได้ เมื่อท้าวสักกะทรง ดำรงอยู่ในขันติไม่โกรธต่อยักษ์นั้น ทำความเคารพอย่าง แรงกล้า ยักษ์นั้นไม่อาจจะอยู่บนอาสนะของท้าวสักกะ ได้จึงหนีไป^{๔๑} ซึ่งการที่ท้าวสักกะจะทำแบบนั้นได้ก็ต้อง อาศัยความอดทนอดกลั้นที่ได้สั่งสมเป็นนิสัยประจำตัว มาเป็นประการสำคัญ

^{๓๘} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๐/๓๖๓-๓๖๕.

^{๓๙} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๐/๓๖๖.

^{๔๐} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๘/๓๙๒.

^{๔๑} ส. ส. อ. (ไทย) ๑/๒/๕๒๐.

สรุป

การบำรุงมารดาบิดา และพรรณนาคุณของมารดาบิดาให้บุคคลเกิดความซาบซึ้งและน้อมไปเพื่อตอบแทนคุณท่านนั้น บุคคลผู้มีความกตัญญูทวเที่ระลึกถึงคุณของมารดาบิดา ย่อมเป็นผู้มีใจอ่อนโยนและสามารถปฏิบัติคุณธรรมเบื้องสูงต่อไปได้โดยง่ายขึ้นเมื่อบำรุงมารดาบิดาแล้วก็ไม่เพียงพอ เพราะในครอบครัวหนึ่งๆ มิได้มีมารดาบิดาเพียง ๒ คนเท่านั้น ยังมีคนอื่นๆ ที่เป็นผู้ใหญ่สมควรได้รับการบำรุงและเอาใจใส่รองจาก

มารดาบิดา แนวทางการปฏิบัติก็ด้วยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่ให้แตกความสามัคคีกันด้วยการเว้นจากการพูดส่อเสียด และเกื้อกูลด้วยสิ่งของด้วยการสงเคราะห์ต่างๆ คือการไม่ตระหนี่ มีความจริงใจต่อกัน ด้วยการรักษาคำสัตย์ และคอยข่มใจไม่ถือสาโกรธเคืองกัน ครอบครัวนั้นๆ ก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข เมื่อในระดับครอบครัวปฏิบัติได้ดังนี้ ก็สามารถแผ่ขยายคุณธรรมเหล่านี้ออกไปในระดับสังคม ประเทศชาติเป็นเหตุทำให้สังคมประเทศชาติสงบสุขได้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพฯ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม).** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

